

БОКЕЉСКИ УСТАНАК И АУСТРИЈА

Аустријски цар Фрања Јосиф за време своје дугогодишње владавине правно је честе и нагле скокове у својој политичкој стратегији. Када је увидео да је апсолутистички режим дотрајао, он је прелазно на уставни поредак и парламентаризам. Када је осетио да је централизам изазвао опште незадовољство угњетаваних народа, он је правно експерименте са федералистима. Када је дуализам постао непопуларан и почео да изазива све оштрије међунационалне супротности, он је почео намигивати тријалистима. Али, по својим убеђењима и по своме друштвено-политичком менталитету, Фрања Јосиф је увек остајао централиста и апсолутиста. Његова анимозност и аверзија према уставности и парламентаризму дошла је до пунога изражаја за време краткотрајне Белкредијеве владе (1865—1867). Сви његови покушаји да припреми терен за преуређење Аустрије, на новим федералистичким основама, доживљавају бродолом: мађарска владајућа класа неће ни да чује за чешка прижељкивања о некаквој »славенској Аустрији«. Долази до аустро-пруског рата 1866. Сви мађарски погледи окренути су Пруској. Евантуална аустријска победа значила би консолидацију Аустрије и постепену реализацију Белкредијеве федералистичке политике — док би победа Пруске присилила бечки двор на попуштање и компромисе с мађарском владајућом класом. Пруско оружје остварује мађарска прижељкивања. Пруске армије одnose велику победу код Садове (3. VII 1866) и улазе у Праг. Међутим, тиме је поремећена »европска равнотежа«. Француски цар Наполеон III стрепи од уједињења Немачке под хегемонијом Пруске и његовим посредовањем долази до мира у Прагу (23. VIII 1866).

Истиснута из Немачког Савеза и Италије, упућена на компромисе с Мађарском, Аустрија се окреће Истоку, на рачун Јужних Словена, али се ту сукобљује, истовремено, не само са животним интересима самих јужнословенских народа, него и с мађарским претензијама о »Великој Хунгарији од Карпата до Адрије«. Овим империјалистичким амбицијама великомађарске владајуће класе покушава да се супротстави Светозар Милетић, главни политички представник војвођанских Срба, али панлази

на отпор. Нико мање него Фрања Деак — који је од свих тадашњих мађарских политичара важно још за најумеренијег — на седници Угарског парламента од 15. XII 1866, одговара Милетићу овим тенденциозно исконструисаним фразама: »Господин предговорник спомињао је често Хрватску, Славонију и Далмацију; ту морам опазити да угарско државно право те три земље не именује никада Троједном Краљевином, већ вазда само придруженим земљама. Тај израз, не само што је непознат угарском државном праву, него је управо противан појму угарског устава«. Деак, који се често позивао на угарско право и на историјске границе круне св. Иштвана, одлучно је негирао хрватско државно право и историјске границе средњовековне Хрватске. С једне стране, револуција 1848—1849. године прокламовала је формално укидање феудализма, али, с друге стране, многе феудалне институције остале су и даље на снази, заједно с феудалним менталитетом мађарских грофова и барона, који су и даље владајућа класа.

После склапања Прашкога мира министар спољних послова у Беркредидевој влади постаје барон Фридрих Фердинанд Бајст, Саксонац, политички противник »гвозденог канцелара« Пруске, кнеза Бизмарка. До оштрог сукоба између дуалистичких и федералистичких концепција долази на историјској седници Министарског савета у Бечу, под председништвом самога цара, 1. II 1867. Барон Бајст, свестан чињенице да је већина представника народа заступљених у Аустријском парламенту за преуређење Хабсбуршке Монархије на федералистичким основама, отворено се залаже за спровођење дуализма неуставним путем, помоћу октроирања устава. Супротно томе, Белкреди устаје у одбрану уставности и парламентаризма, доказујући да би дуализам значно хегемонију Немаца и Мађара, угњетавање осталих народа од стране владајућих нација и перманентно револуционарно врење код угњетаваних народа. Министри су подељени: једни на страни Бајста, други на страни Белкредија. Очекује се какав ће став заузети сам цар. На крају дискусије, када је са слушао сва мишљења, цар закључује: »Легалним путем није могуће изићи из уставних зашлота (...). Онај пут који предлаже гроф Белкреди правилнији је, али би онај који саветује барон Бајст, као бржи, лакше довео циљу«. Ствар постаје јасна: цар хоће дуализам. Још истога дана Белкреди подноси оставку владе, предочавајући цару да дуалистичким поравнањем никада неће решити најтежи и најсложенији унутрашњи проблем Хабсбуршке Монархије: »Уставност, која се већ унапред ослања само на Немце и Мађаре — који представљају одлучну мањину — живеће у Аустрији увек само привидним животом...«

Победа Бајстове тезе над Белкредијевом, у тадашњим историјским условима, представља компромис између владајућих класа Беча и Пеште на рачун угњетаваних и експлоатисаних словенских народа у Хабсбуршкој Монархији. Фрања Јосиф је био толико задовољан да је одмах, после потписивања поравнања, подарио барону Бајсту, у знак признања, титулу грофа. Међу-

тим, од словенских народа у Аустрији, најснажнији отпор пружају Чеси; њихови народни посланици демонстративно иступају из Чешког земаљског сабора с једном општом резолуцијом, у којој отворено осуђују Бајстову антисловенску политику, која знагнуреше национално утњетавање и економску експлоатацију подјармљених словенских народа. Широм Чешке и Моравске приређују се масовне демонстрације, на које Бајст реагује познатом изјавом, кратком и категоричном, али довољно јасном и недвосмисленом: »Славени морају да буду притиснути уз зид« (»Die Slaven müssen an die Wand gedrückt werden«.)

Готово истовремено дошло је до оптих сукоба и на југу Хабсбуршке Монархије: у Словеначкој, између Словенаца и аустријских Немаца, у приморским покрајинама између Хрвата и Срба, с једне стране, и Италијана и талијанаца, с друге стране. Уколико је мисао о јединству Јужних Словена, у редовима грађанске интелигенције и напредне омладине, све више сазрела и јачала, утолико је бечки двор све упорније настојао да убаци јабуку раздора међу југословенске народе. Та јабука раздора била је — Босна и Херцеговина. Ову политику цепања и завањања југословенских народа спроводила је аустријска владајућа класа, истовремено и упоредо преко канцелара Бајста, с једне стране, и преко грофа Буле Андрашија, с друге стране. Док је Андраши у томе смислу предузимао извесне кораке на српској страни — нарочито преко Бељамина Калаја, аустроугарског генералног конзула у Београду — чинио је то исто Бајст на хрватској страни преко читавог низа људи, не само политичара него и генерала. Један од Бајстових емисара међу Хрватима био је и тадашњи царски намесник Далмације, генерал Вагнер.

Према извесним подацима изгледа да је већ крајем новембра 1868. започело револуционарно врење или, у најмању руку, неко симптоматично кретање међу народним масама у Боки Которској. То се даје наслутити из једног писма Стефана Митрова Љубише, упућеног из Беча (22. XI 1868) Миховилу Павлиновићу. Нарочито је карактеристична ова Љубишина информација: »Данас се чека овдје наш Намјесник. Чујем да оће да потражи противу Боки изнормно стање«. Иако је изнормно стање у Боки проглашено тек много доцније, безмало тек после годину дана, ипак је симптоматично да се већ тада у бечким политичким круговима о томе озбиљно говорило.

Бокељски устанак (1869—1870) познатији је под именом Кривошијски устанак, иако стварно није био ограничен само на Кривошије, него је убрзо захватио скоро целу Боку. Зато је историјски правилније назвати га Бокељским устанком. До оружаног покрета дошло је зато што је аустријска влада прекршила више пута поновљена обећања да ће поштовати традиционалне повластице Бокеља о ослобођењу од војне обавезе. Бечки двор поштовао је ове повластице све до 1869, када је наредена општа регрутација. То је у народу изазвало масовни револт, који је дошао до пунога изражаја у оружаном покрету против Аустрије. Прва пушка пукла је у Леденицама 7. X 1869. Она је била сигнал

за општи народни устанак. Грбљани, Побори, Манђани и Браићи дижу се на оружје. Одмах у почетку покрета устаничке вође упутиле су народу један изванредно карактеристичан проглас, из којег се јасно види да то није била нека мала, локална побуна, него прави, смисљено припремљени и организовани устанички покрет, који није био ограничен само на Боку, него је узео шире размере и обухватније опсеге:

«Јунаци, соколови наших гора! С врха Ловћена је кунуо убојни час и огласио нашим непријатељима, да су на оружје скочиле горе наше. Непријатељи нам погазине права наша и закрвнеше нам пролићем крви браће наше, ако им не дамо у руке својих синова. Али је врила даиматинских планина одлетела к јунаку Иву Црнојевићу, који дрема испод развалина белог града Обода и који ће се сместа пробудити, да поведе своје верне соколове у нове победе (...) Црна Горо, чујеш ли узвик наш за слободом? Браћо Херцеговци, чујете ли убојиту вику? Знајте да нас је много и да смо сви заточници (...) Напред, дакле, соколови бокелски и дубровачки! Напред у свети рат за слободу!»

Када је доцније генерал Гаврило Родић дошао у Боку да испита мотиве који су проузроковали оружани устанак, повео се разговор о свему томе, па је једном бокелском сељаку, који је учествовао у покрету, постављено питање зашто није дошло до споразума; он је одговорио да су се они већ били умирили, али да су желели претходно да разгонарају са намесником:

«Али он нас не пусти пре да се, него место себе посла нам неку протуву, која нас обману, као да нас је хтео пождерати, или као да ми писмо љути, с којима ваља поступати благо и лепо, ако се од њих тражи да напусте своје право, а не као са псима. То нас је разневило. Баш с тога не хтедосмо да будемо војници».

Последњи покушај да се пре распламсавања устанка нађе неко компромисно решење учинио је Борђе Војновић, градски начелник Херцег-Новог, који је лично изашао пред генерала Вагнера, када је овај дошао у Боку, и молио га «да одгоди новачење док се народ умири». Вагнер је то одбио и сам пошао у Будву, где га је на обали дочекала маса света «у народном оделу, наоружана пушкама и јатаганима». Уместо да је сишао с брода и сам покушао да разговара с народним првацима, он је послао свога абуџанта, једног младог поручника, који је већ узрујаном народу саопштио његову поруку «да се закон има свакако извршити, а ко му се не покори, да ће имати прилике осетити шта то значи опрети се царским наредбама». Абуџант је ову поруку изговорио тако подигнутим, претећим гласом, да је то још више раздражило народ и допринело даљем ширењу устанка. Покрет се из дана у дан све више распламсавао.

Према наређењу из Беча, мобилисане су јакe копнене и поморске снаге. Казнене експедиције бројале су 26.000 ћесарско-краљевских војника под командом генерала Вагнера. Први на ударцу били су Грбљани, који су — удружени са Манђанима, Поборима и Браићима — држали у рукама велики део Боке од Будве до Тројице изнад Котора. Сврепости казnenих експедиција, које су имале задатак да по сваку цену угуше устанак,

изазвале су разумљиво огорчење јавности. Лазар Томановић је писао:

«Ако је свачија човечанска душа ужасом одбегавала и од саме помисли на вешала, што их беше подигао Митхад-паша у Русчуку, Осман-паша у Сарајеву, и Омер-паша у Канеји, што да чини србска душа кад погледа на вешала што их подиже барон Вагнер, оличени и Митхад, и Омер, и Осман-паша, на сред Котора!»

У једном другом допису Томановић износи низ појединости о свирепостима Вагнерових казених експедиција и долази до овог закључка: »У Жупи се поступало горе од Турака и Татара (. . .) За име божје, живимо ли ми још у Европи, или се налазимо међу Зулџаферима, Хотентотима и Индијанцима?»

Штампа је, између осталог, забележила значајну чињеницу да су у оружаном устанку активно учествовале и жене, да су се јуначки бориле и херојски гинуле, и то чак и у отвореном јуришу, а нарочито у борбама око тврђаве Горажде. Захваљујући штампани, сачувана су од заборавља и имена неких »наших бокељских јунакиња«, погинулих у току устанка. Њихова имена су: Гордана Антовић, Ивана Антовић, Тода Бојановић, Маре Вујковић, Ивана Вукадиновић, Маре Вука Вукшића, Маре Филипа Вукшића, Маре Зеца, Кате Тујковић. Коментаришући погибију »наших бокељских јунакиња« **Млада Србадија** са признањем истиче:

«Ми често имамо обичај да појаве особитог јунаштва у нашим народним песмама држимо као прост производ маште, али ево појаве пожртвовања коме треба на далеко тражити равна. Можда ће рећи когод да се такво јунаштво не слаже са одредбом женскиња? Вара се! И женскиње онда тек извршује свој потпуни позив, када ради према потреби свога живота и свога завичаја. Само оно што се ради без ове потребе то постаје неприродно».

Храбра борба и јуначка погибија жена и девојака Боке изазвала је поштовање чак и у једном делу аустријске штампе. На пример, један лист пише:

«Бокељке учествују у бојевима заједно с устаницима. Тако, према извештају једнога официра који је командовао у борбама око тврђавице Тројине, устаници су имали много мртвих и рањених, које нису могли однети и сахранити, тако да је још сутрадан око тврђавице лежало 16 лешева, међу којима и 4 жене, које је он дао сахранити. Поручник, заповедник тврђавице Горажде, нашао је једну лепу, младу Далматинку, која је још код себе имала мач и ханџар».

После аустријских опозиционих листова, који су оштро критиковали политику бечке владе према Боки, јавио се и један угледни немачки лист, који је излазио у Берлину и донео неколико запажених написа о Бокељском устанку. У једном од ових написа констатује се између осталог: »У Грбљу (Жупи), ономе делу Боке којег се култура још понајвише дотакла, уништено је и попаљено 40 села . . .»

Под ударцима јавног мњења, не само код југословенских народа, него и код великог дела опозиционе и независне аустријске, немачке, италијанске и мађарске јавности, смењен је са

свога намесничког положаја генерал Вагнер. Његов одлазак изазвао је радост у Далмацији, Дубровнику и Боки.

Међутим, убрзо после Вагнеровог смењивања почела је бечка режимска штампа доносити вести — испрва сасвим скромно и бојажљиво, а затим све чешће и упорније — да ће у нову бечку владу, која ће заменити дотадашњу владу грофа Тафеа, као нови министар земаљске одбране ући генерал Вагнер. Крајем јануара 1870. цар је именовao нову аустријску владу под председништвом дворског саветника и дугогодишњег министра Леополда Ритера фон Хазнера. У нову владу је занста ушао и генерал Вагнер. Тим поводом један опозициони лист је писао: »И чуј народе, како се казне ти злочини: место да таква особа седи пред форумом правде на оптуженичкој столици, један Вагнер седи у министарском фотељу! Ето правде аустријске!«

Од посебног је значаја дебата у адресном одбору Аустријског парламента о Бокелском устанку, на седници од 28. I 1870. Прво је известилац шкетне комисије, гроф Шингл, поднео извештај о узроцима, пореклу и току устанка, углавном на основу званичних извештаја, а затим се прешло на дискусију. Један од вођа Пољске народне странке, Казимир Грахолски, поставио је питање министру Вагнеру: да ли се Бокелски устанак има сматрати »као потајно смишљен или само као последица увођења новог закона о земаљској одбрани«? Вагнер је на ово одговорио: »Већ десетак година тумарају неки људи по которском округу, с намером да народ побуне и изазову на устанак. Ови људи приказивали су све владине наредбе у најцрњим бојама и услед тога дошло је до отпора против закона о земаљској одбрани. Уосталом, југословенска пропаганда управљена је не само против Аустрије него и против Турске«.

Ова Вагнерова изјава изазвала је велико узбуђење у југословенској јавности. Један од првака Хрватске народне странке, Иван Вончина, који је био детаљно упућен у тајне разговоре које је Вагнер водио са појединим страначким првацима и имао у рукама нека његова поверљива писма, упутио је преко штампе једно отворено писмо, у коме га је подсетио на његове прошлогодишње конспиративне разговоре и затражио од њега да своју дату изјаву »о постојању југословенске пропаганде и њених тежња« у року од 8 дана опозове као неистиниту.

Дани су пролазили, а Вагнер је ћутао, претпостављајући да му нико од југословенских посланика у Аустријском парламенту неће смеги поставити захтев да одговори на питања Ивана Вончине. Међутим, на седници парламентарног одбора за испитивање позадине Бокелског устанка, одржаној 16. II 1870, Стефан Митров Љубиша поставио је Вагнеру ово конкретно питање:

»На нападање проти пропаганди југословенској придржавам си одговорити други пут, за сада се стежем само на ово једино питање, које стављам на г. министра земљобранства: што је истина на отвореном листу, што га је г. Вончина у Заточнику на њега управно, позивајући Његову Преузвишеност, нека до 8 дана опозове о сваде проти југословенској пропаганди, те спомине неке озбиљне договоре?»

На ово Љубишино децидирано питање Вагнер је одговорио сасвим кратко, рекавши само толико »да не може порећи да није са вођама југословенске пропаганде преговарао, али само у интересу државе, и да једино због државних интереса није више у стању о дотичној ствари говорити«. Бечка штампа није донела ни Љубишино питање, ни Вагнеров одговор, јер је Стенографски биро Аустријског парламента — очевидно према директивама аустријске владе — у своме билтену једноставно прегутао целу ову, по режим, врло неугодну дискусију.

После казнених експедиција, стрељања и вешања, долази до Кнезачког мира (1870), закљученог између генерала Гаврила Родића и устаника, који су положили оружје под условом опште амнестије, надокнаде материјалне штете и обећања да се Бокељи, у смислу давнашњих привилегија, више неће узимати у војску. За овај компромисни мир има великих заслуга, поред Родића, и Љубиша. Осим тога, Љубишина је заслуга што се на седницама Аустријског парламента открила истина о Бокељском устанку, с утврђивањем одговорности за страховита крвопролића, рушења и паљења. Ограничени простор не дозвољава да се наведу све важније појединости које је Љубиша изнео пред парламент и — преко њега — пред европску јавност о страховита Вагнерових казнених експедиција. На овом месту довољно је цитирати само главне Љубишине констатације:

»Било је опљачкано и изгорено 14 села и многе куће самце, где није било живе душе, дакле без стратегичке нужде. Била је присутна и разнесена богата летина вина, уља, ракије и жита. Било је опљачкано и порушено 27 цркви, изгорена 3 манастира, разорене 4 куће парохијалне и свето посуђе продавало се са светским покућством на будванским и которским улицама у безцену. Тела убијених била су ископана после 10 и 14 дана, раздерана од паса и трула. Две тисуће деце, жена и старца, гладно и голо, јадикује и данас на студеном пепелу својих оголелина. Тада се могло брзојавити: »Ред влада у Бокви Которској«.

Прелазећи на побијање неистинитих тврђења генерала Вагнера да су, тобоже, аустријски официри били изазвани од бокељских устаника да чине насиља и кржаве одмазде, Љубиша је овим аргументима и конкретним примерима побио Вагнерова произвољна причања:

»Очитована је истина да погорени и опљачкани сељаци Жупе, Маша, Побора и Браића нису се окаљали ни једним канибализмом. Али они одпустише неповређене сужње стањевске; испратеше до Котора и утостише једног војника, који је избегао оној катастрофи; а Браић одрекоше оних 50 форинти награде, што је њима пружена била кад су пренели и предали трупе несретних официра Вимпфена и Дубосеа, в молизи, клечећи, за њихове душе пред поручником г. Бутковићем«.

Сасвим друкчије поступали су Вагнерови преки судови — »ова срамота људске правде« — с устаницима. Љубиша износи, између осталог, овај конкретни пример:

»Један посланик машки дође с белом заставом у главни стан, да навести предају својих сељана; он је био свезан, уапшен, ископао му се гроб, напао му се изповедник, пак се затим брзојавило у Котор, да дође

преки суд и поднише осуду. Он је обешен, а сељани му се разбегну од пренасти и грозе. Овако се лакше равнало угушењем».

Свој завршни говор о Бокелском устанку одржао је Љубиша на седници Аустријског парламента 25. III 1870. Пошто је укратко поновно своје раније оптужбе против политике бечке владе, Љубиша се осврнуо на покушај министра унутрашњих послова Карла Гискре да оправда владино поступање према устаницима уопште, а систематско паљење бокелских села посебно. Љубиша је констатовао ове чињенице:

«Министар унутрашњих дела рекао је да су бокелска села спаљена са ракетама à la Gongrève. Ја као очевидни сведок могу вас уверити да су та несретна села пождривена са жицима à la Pollak, од којих се предало у Булви војацима 6. децембра 1869. сијасет штагула, што значи да је морала постојати заповед да се куће пале (...) Докаже ли се да је изгорелих кућа пушке пукло, не само, по да је у њима бивало живог духа кад су гореле, ја ћу одустати од моје тужбе».

Ови Љубишини говори, одржани на седницама Аустријског парламента у Бечу, пред дописницима стране штампе из свих крајева света, одјекнули су широм земљине кугле и разбиле легенду о тобожњој аустријској «културтрегерској мисији» на «варварском Балкану».

Дебате и полемике о Бокелском устанку нису се ограничиле само на Аустријски парламент у Бечу, него су вођене и на седницама Угарског парламента у Пешти. На седници од 13. XI 1869. Светозар Милетић је упоредио казнене експедиције генерала Вагнера у Боки са сличним походима генерала Хагнауа, једнога од угушитеља мађарске револуције 1848—1849. Милетић је оптро протествовао што се генералу Францу фон Куну, министру рата у аустријској влади, дају широка овлашћења, којима се «ханнауизам или милитарно целатство и за будућност санкционише». Истога дана поднесене су Угарском парламенту још две интерпелације: грофа Ференца Зичија, конзервативца и представника крупне мађарске земљопоседничке аристократије, и Саве Вуковића, помађареног Србина, иначе мађарског комесара у Банату за време револуције 1848—1849. Зичи и Вуковић су вероватно желели да ослабе утисак Милетићеве интерпелације и да покажу, не само пред Угарским парламентом, него и пред европском јавношћу да има и мађарских посланика који јавно осуђују «ханнауизам» Вагнерових казnenих експедиција у Боки.

Бокелски устанак нашао је одјека и у књижевности, нарочито у поезији великих српских песника, Буре Јакшића и Лазе Костића. Дубоко импресиониран херојском борбом храбрих Бокелца против надмоћне силе аустријске војске, Јакшић је написао своју значајну песму **Стража**, којом је подигао трајан споменик једној храброј Бокелки. Исте године испевао је Лаза Костић једну од најлепших родољубивих песама читаве српске поезије, свога с правом цењеног **Јадранског Прометеја**. У овој великој песми Костић је као у мрамору исклесаво бесмртне стихове:

На хладне груди стене приковап
Прометеј српски прирлившн кам
на распетију мре всковиту.
Какав је грех те вечно с њега мре?
Нек рече Сила, нека каже Власт;
Какав је грех? — Што хтеде све да сме!
Слободу хтеде, хтеде сунчев жар:
а сву слободу за се треба цар!

Бокелски устанак дошао је до изражаја и у ликовној уметности. Споменик бокелском устанику подигнут је у Црквицама, у Боки, у августу 1969. То је рад познатог вајара Луке Томановића, синовца онога истог Лазара Томановића, који је 100 година раније обавештавао српску и југословенску јавност о јуначким делима храбрих Бокела и Бокелки на ступцима Милетићеве Заставе, Суботићевог Народа и Павловићевог Панчевца.

Summary

THE BOKA KOTORSKA INSURRECTION AND AUSTRIA

Kosta MILUTINOVIC

The popular insurrection that burst out in the Boka Kotorska Bay (1869—1870) is better known as the Krivošije Insurrection, though it was not limited to the area of Krivošije but spread throughout the the Boka Kotorska Bay. Therefore it is historically right to name it the Boka Kotorska Insurrection. The armed uprising began because Austrian government broke the promise, which had been repeatedly made, to respect the traditional privilege of the Boka Kotorska people to be exempted from the compulsory military service. This privilege was respected till 1869 when general recruitment was proclaimed. It caused wide protest among the people and an armed resistance movement against Austria. The first shot was fired at Ledenice on October 7, 1869. It was the signal for a general popular insurrection. At the very beginning of the movement the insurrection leaders made an extraordinary characteristic proclamation, out of which it is clear that it was not a minor local rebellion, but a real, well conceived and organized uprising, that was not limited even to the Boka Kotorska Bay, but had a wider range and broader horizons.

The Boka Kotorska Insurrection stroke a responsive cord in literature, in particular in the poetry of two great Serbian poets. Đura Jakšić wrote his poem «The Guard» keeping the memory of a courageous woman from the Boka Kotorska Bay. Laza Kostić produced his rightly praised poem «Adriatic Prometheus». The Boka Kotorska Insurrection was reflected in the visual arts, in the monument made by the well-known sculptor Luka Tomanović, erected at Crkviće in the Boka Kotorska Bay.